

Секція: Економіка та трансформація управління національним господарством.

Ткач С.В.

асистент кафедри фінансів і кредиту

Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича

м. Чернівці, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Трансформація економічної системи, зумовлена розпадом Радянського Союзу, вимагала від України швидкої розбудови власної валютної системи. Проте відсутність належного інституційного забезпечення, глибока економічна рецесія, різка девальвація національної валюти, гіперінфляція та інші структурні чинники суттєво ускладнювали даний процес.

За весь період незалежності, Україні й досі не вдалося віднайти такий режим валютного курсоутворення, що забезпечував би довгострокове економічне зростання, стабільність грошово-кредитного сектору та стійкість національної валюти. Періоди валютно-курсової стабільності часто змінюються девальваційними шоками, боротися з якими НБУ доводиться не тільки через механізм валютних інтервенцій, а й використовуючи інструментарій адміністративного регулювання.

Проаналізувавши динаміку обмінного курсу національної грошової одиниці, особливості реалізації валютної політики в різних часових проміжках, а також специфіку впливу різних чинників на валютно-курсову динаміку, можна констатувати, що еволюція системи валютних відносин в Україні пройшла 8 етапів. Впродовж кожного з них, параметри вітчизняної валютної системи зазнавали певних структурних змін, що дозволяє визначити тривалість того, чи іншого етапу, а також ідентифікувати причини, що призводили до його завершення.

I етап (серпень 1991 р. – листопад 1992 р.) характеризувався відсутністю національного законодавства з питань валютного регулювання, недосконалістю монетарної та фіскальної політики, низьким рівнем організації роботи банківської системи та численними макроекономічними диспропорціями. Крім того, за умов відсутності власної національної валюти, Україна продовжувала перебувати в рублевій валютній зоні, що посилювало залежність від емісійного центру, який знаходився за межами країни.

Початок II етапу (листопад 1992 р. – вересень 1996 р.) ознаменувався введенням в готівковий та безготівковий обіг на території України купоно-карбованця. Поява національної грошової одиниці, хоча і тимчасової, зумовила необхідність формування власної системи валютного регулювання та розбудови відповідної інфраструктури, що забезпечувала б розвиток валютних відносин в країні. З кінця 1992 р., зі створення валютної біржі при НБУ, розпочав роботу вітчизняний валютний ринок [1, с. 54].

Ще однією особливістю цього періоду було те, що центробанк України в основному здійснював регулювання не валютної, а грошово-кредитної політики шляхом кредитування уряду та реального сектору економіки. Як результат, необмежена емісія гривні спричинила гіперінфляцію, глибоку девальвацію національної валюти та ще сильніший спад виробництва.

Знаковою подією даного етапу також стало прийняття 19 лютого 1993 р. Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”. Його основні завдання полягали у формуванні юридичних основ регламентації валютних відносин та встановленні порядку здійснення операцій із валютними цінностями на території країни. Цей декрет, нарівні з прийнятими пізніше законодавчими актами та постановами НБУ, став основою формування національного валютного законодавства.

III етап еволюції вітчизняної валютної системи (вересень 1996 р. – серпень 1997 р.) пов’язаний з проведенням грошової реформи та введенням в обіг гривні, що сигналізувало про стабілізацію грошової системи України. Як наслідок, впродовж 1996-1997 рр. в Україну почав надходити іноземний капітал

у формі інвестицій та позичкових ресурсів. Це, в свою чергу, сприяло надходженню іноземної валюти в країну та збільшенню попиту на національну. Відтак НБУ, аби не проводити ревальвацію гривні, потрібно було здійснювати валютні інтервенції, поповнюючи при цьому золотовалютні резерви [2, с. 24].

Проте уже на IV етапі (вересень 1997 р. – лютий 2000 р.) ситуація кардинально змінилася. Загострення світової фінансової кризи спричинило різкий відтік капіталу, насамперед, з країн, що мали транзитивну економіку. В Україні це проявилось в погіршенні стану платіжного балансу та різкій девальвації гривні. З метою мінімізації наслідків негативної динаміки валютного курсу, НБУ прийшлося застосовувати адміністративні важелі управління та перейти до практики встановлення валютного коридору.

V етап (лютий 2000 р. – квітень 2005 р.) характеризувався припиненням спаду виробництва, зниженням рівня інфляції, дефіциту бюджету, активізацією експортної діяльності. Все це позитивно відобразилося на зовнішньоторговельному сальдо країни, що дозволило стабілізувати валютний курс та відновити торги на міжбанківському валютному ринку [3, с.16]. Впродовж усього етапу Національний банк, в умовах офіційного проголошення режиму плаваючого валютного курсу, фактично утримував курс на встановленому рівні, дозволяючи лише незначні коливання.

VI етап (квітень 2005 р. – вересень 2008 р.) пов'язаний з ревальвацією обмінного курсу національної валюти, що зрештою призвело до дефіцитності сальдо поточного рахунку платіжного балансу. В той же час, сальдо фінансового рахунку, навпаки, почало формуватися позитивним, в більшій мірі, за рахунок нарощення зовнішньої заборгованості, і в меншій – за рахунок залучення іноземних інвестицій. По суті, Україна нарощувала валовий зовнішній борг і отримані кошти спрямовувала на фінансування імпортової діяльності.

Розгортання світової фінансової кризи внесло свої корективи у роботу вітчизняного валютного ринку. З кінця 2008 р., ситуація на ньому різко погіршилася й зумовила необхідність жорсткішого регулювання сфери

валютних відносин, що можна характеризувати як початок VII етапу (жовтень 2008 р. – січень 2014 р.) розвитку валютної системи України. Зокрема, суттєво скоротилися надходження іноземної валюти з-за кордону, у зв'язку з економічною рецесією в країнах, які були головними інвесторами та кредиторами нашої економіки. Причиною загострення кризових явищ в Україні також стало зниження надходження виручки від експорту продукції через падіння світових цін на традиційні товари експорту [4].

Різка девальвація національної валюти наприкінці 2008 р. змінилася тривалою валютно-курсовою стабільністю впродовж наступних років. Проте високі темпи інфляції в Україні та зниження обмінних курсів у країнах-основних торговельних партнерах спричинили укріплення РЕОК гривні та погіршення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому та зовнішніх ринках [5, с. 104].

Однак, незважаючи на економічні передумови, НБУ продовжував штучно утримувати курс національної валюти на сталому рівні, що в результаті призвело до втрати країною значного обсягу золотовалютних запасів. Зокрема, впродовж 2011-2013 рр. резервні активи України скоротилися майже вдвічі. В цьому аспекті, доречно відзначити, що чим довше НБУ намагався фіксувати курс гривні, тим сильнішим був девальваційний тиск на неї з боку різних чинників і дедалі більше ресурсів потрібно було виділяти на її утримання.

Революційні події наприкінці 2013 р. та розв'язання військового конфлікту на Сході країни стали каталізатором погіршення ситуації на валютному ринку України. Паніка серед господарюючих суб'єктів з приводу можливої девальвації гривні, масштабний відтік капіталу з банківської системи, глибоке падіння економіки та експансіоністська грошово-кредитна політика центробанку врешті-решт спричинили стрімке знецінення національної грошової одиниці. Саме з розхитуванням валютного курсу гривні пов'язаний перехід до VIII етапу становлення вітчизняної валютної системи, який триває донині.

Таким чином, можна підсумувати, що система валютних відносин в Україні пройшла досить непростий шлях розвитку. Набуття економічної самостійності змусило нашу країну власноруч вибудовувати структуру валютної системи та шукати ефективні механізми її регулювання. Численні прорахунки в процесі реалізації валютної політики неодноразово підривали довіру до національної валюти та сколихували валютний ринок. Вкрай складним для України та її грошової одиниці виявився і 2014 р. Проте, незважаючи на труднощі, стабілізація військово-політичної обстановки в країні дають підстави сподіватися, що гривня в майбутньому стане еталоном стабільності та набуде статусу справжнього символу української державності.

Література:

1. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України [Текст]: монографія / Ф.О. Журавка. – Суми: Ділові перспективи; ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 334.
2. Міщенко В.І., Нідзельська І.А., Кулінець А.П., Шульга С.О. Гнучкий режим курсоутворення: етапи запровадження та можливі наслідки для економічного розвитку України: Науково-аналітичні матеріали. Випуск 15. К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2010. – 124 с.
3. Нідзельська І.А. Валютна політика: основні етапи та особливості її реалізації в Україні / І.А. Нідзельська // Банківська справа. – 2009. – № 4. – С. 12-18.
4. Дзюблюк О. Особливості реалізації валютної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2010. – №10 – С. 55-64.
5. Бодрова Н.Е. Валютний ринок України: стан, проблеми й перспективи / Н.Е. Бодрова // Вісник СумДУ, Серія “Економіка”. – 2012. – №1 – С. 102-114.